

Een les over taal, rekenen en filosofie: als er geen tijd meer is ... (voorbeeldles basisschool)

Ewald Kloosterman

Dit materiaal is onderdeel van het compendium christelijk leraarschap dat samengesteld is door het lectoraat Christelijk leraarschap van Driestar hogeschool. Zie ook www.christelijkleraarschap.nl.

Samenvatting	Deze voorbeeldles komt uit het boek 'Venster op de hemel. Christelijk leraarschap in de lespraktijk'. In dit boek wordt geprobeerd om leraren ertoe aan te zetten om vanuit de schoolvakken verbindingen te leggen met het christelijk geloof. Deze les is een les die gaat over de filosofie van de tijd en de eeuwigheid en is geschikt voor de bovenbouw van de basisschool.
Bronvermelding	Mackay, E. (2014 Apeldoorn) Venster op de hemel. Christelijk leraarschap in de lespraktijk.
Thema *	Inspiratiebronnen
Gebruik **	Handen
Plaatsingsdatum	2014
Gerelateerde artikelen	n.v.t.
Trefwoorden	Voorbeeldles, venster op de hemel, basisschool, filosofie

* In het compendium wordt al het materiaal verdeeld over de acht thema's van christelijk leraarschap: *onderwijs, inspiratiebronnen, leraar, leerling, leerstof, didactiek, schoolteam, leidinggevenden*.

** Het materiaal kan gebruikt worden als onderbouwing en visievorming (*hoofd*), bezinning en reflectie (*hart*) of biedt concrete handreikingen en voorbeelden (*handen*).

7. Een les over taal, rekenen en filosofie: als er geen tijd meer is ...

Ewald Kloosterman

1. Inleiding

Ik geef aan groep 5, een klas met 23 kinderen, een les over taal en filosofie. Deze les zal gaan over het begrip tijd. Ik stel mezelf de volgende lesdoelen:

- De leerlingen denken na over het begin en de eindigheid van de tijd.
- Zij formuleren voor zichzelf wat tijd is.
- De leerlingen oefenen de regels van het vrije gesprek.
- Zij leren te luisteren naar elkaars argumenten en daarop te reageren.
- De leerlingen ontdekken hoe je de tijd kunt meten, en leren dat de tijd een objectief en een subjectief element heeft.

2. Verkenningsles

Het was al enkele keren in de taallessen aan de orde geweest en ook had ik tussendoor het nodige ervan gezegd: Hoe moet je op een goede manier met elkaar praten? Juist, elkaar uit laten praten en goed luisteren naar wat de ander te zeggen heeft. Deze middag een proef op de som.

Tafels opzij, stoelen in een kring, gevecht om een plek. Daarna opgewonden gepraat, het laatste geschuifel en dan stilte. 'Jullie gaan vanmiddag met elkaar praten over een moeilijke vraag.

Het gaat over het vinden van de goede antwoorden. Omdat een duidelijk antwoord er niet gelijk is, is het belangrijk dat we er samen over nadenken.' Hooggespannen verwachtingen. Opblinkende ogen waarin de spanning te lezen staat. Daarna neem ik weer het woord: 'Ik lees jullie een gedicht voor, en raad maar eens wat het is!'

*Je kunt hem niet zien,
Je kunt hem niet horen,
Je kunt hem niet aanraken,
Je kunt hem niet proeven,
Maar je kunt hem wel tellen.
Wat is dat?*

Vragende wenkbrauwen, onbegrijpende blikken. Al snel gaan de eerste vingers de lucht in. 'Je hoeft vanmiddag geen vinger op te steken, want over de regels hebben we gepraat. Als er maar één tegelijk gaat en je naar elkaar luistert.'

Iemand roept: 'Is het een mens?' Ik zwijg. Dan zegt Rein: 'Sterren', en Pieter roept: 'Cijfers.' Cees reageert: 'Nee, want die kun je zien!' Kees-Jan probeert: 'Het is licht!' Cees zegt: 'Nee, want dat kun je ook zien, ja, als het donker is kun je zien dat er geen licht is.' Dan klinkt rechts achter uit de kring een hogere stem: 'Ik denk dat het tijd is, want dat is ook niet te zien. Een klok heeft alleen maar cijfertjes en er stond in het gedichtje dat je het wel tellen kon.' Het is Alendien die, stevig onderbouwd, ons direct bij het onderwerp van ons gesprek brengt.

'Wat is tijd?' vraag ik. Een moment van diepe stilte volgt. Sommigen kijken peinzend voor zich uit. Anderen beginnen bijna te lachen. Haastig wordt een voorlopig antwoord op een uitgedeeld briefje gekrabbeld. Als iedereen wat opgeschreven heeft, is het tijd voor de bespreking.

Iemand roept: 'De klok, dat is de klok!' Ik zeg: 'Waarom?' 'Nou, daar kun je aan de wijzers zien hoe laat het is.' Weer een moment stilte. Dan zegt Jonathan: 'De klok, dat klopt niet, want de klok kun je zien.' Rechts vult Dyan aan: 'En als je van de hele wereld alle batterijen eruit haalt, gaat de tijd toch door. Een wekker, dat kan wel. Tijd is een wekker, want die heeft maar vier cijfertjes en een snoer, dus de batterij kan niet opgaan.' Richard reageert: 'Nee, want tijd komt van de zon en van het donker. Dag en nacht, dat is tijd. En dat is geschapen.'

Diepe stilte. Ik besluit het moment te gebruiken en neem Genesis 1: 'In den beginne schiep God de hemel en de aarde (...) Toen was het avond geweest en het was morgen geweest, de derde dag.'

Ik leg uit dat dag en nacht geschapen zijn, zoals daar staat.

Daarna stel ik opnieuw mijn vraag: 'Maar wat is tijd?'

Niemand zucht, iedereen denkt opnieuw. Iemand zegt: 'Tijd heeft een begin, want God heeft het geschapen.' Ik antwoord met een vraag: 'Heeft tijd ook een eind?' Cees antwoordt: 'Nee, want als de klok stopt, stopt tijd nog niet. Het kan niet dat het stopt, want dan gaat alles in de war. Je weet ook niet meer hoe laat je dan eten moet.' Daan voegt toe: 'De tijd stopt alleen als de Heere Jezus terugkomt uit de hemel.' Ik blader verder in de Bijbel en lees opnieuw, nu Openbaring 1 vers 7: 'Zie, Hij komt met de wolken ...'

Tijd glipt tussen onze vingers door. Alle 23 leerlingen zijn tot in hun tenen betrokken. Sommigen alleen luisterend, zonder ook maar één woord te zeggen. Anderen struikelend over hun eigen woorden, moeite doend om niet voor hun beurt te gaan praten. Na nog wat heen en weer gepraat te hebben is het tijd voor een eerste conclusie. Wat is tijd? Tijd kun je niet zien, maar zonder tijd kan er niet geleefd worden. Ook is tijd overal op aarde. Tijd stopt als de Heere Jezus terugkomt.

Tijd is er altijd als de wereld bestaat. Tijd kun je zien aan de zon en de maan. Als tijd stopt, stopt alles en kun je niet meer leven. Als er een seconde voorbij is, is het al verleden tijd.

Marijn, groep 5

Met deze korte samenvatting komt een einde aan de eerste helft van de filosofieles deze middag. In het lokaal is het warm. Klam zweet plakt op sommige voorhoofden omdat er ingespanspannen is nagedacht. Ik zeg: 'Jongens, het is tijd om weer op onze plek te gaan. Dan ga ik jullie een volgende opdracht vertellen.'

Geschuif van tafels, opgewonden geduw, flarden van stemmen. Dan ontstaat er langzaam stilte en opnieuw zie ik nieuwsgierige gezichten naar voren kijken. Waarom wordt het zo stil? Is het de warmte? Is het de gemeenschappelijke ontdekking van dat wonderlijke, waarin we geschapen zijn? Is het het wonder, het wonder van de inwijding in de geheimen van Gods Koninkrijk en Zijn Schepping? We ervaren even dat rust, stilte en aandacht voorwaarden zijn als we willen stilstaan bij de 'gewone' dingen van het leven. Diep luisterend voelen we iets van de waarde van de tijd, van het ogenblik van nu, zonet en straks.

3. Het meten van de tijd

In aansluiting op de eerste fase van deze les rondom tijd lijkt het mij goed om in te gaan op de eerste oplossing die vanuit de groep werd gegeven op de vraag: 'Wat is tijd?'

Ik zeg: 'We gaan nadenken over hoe je tijd kunt meten. Ik geef jullie een opdracht. Doe je ogen dicht, en open ze weer als er een minuut voorbij is gegaan.' Stilte. Alleen het tikken van de klok doorbreekt met vaste regelmaat de stilte die in het lokaal heerst. Na 20 seconden openen de eerste kinderen hun ogen. Dit duurt door tot ruim een minuut voorbij is gegaan. In het gesprek komt naar voren dat er eigenlijk iets nodig is waardoor iedereen weet hoelang een minuut duurt. De klok denken we even weg. We blijven bij de beleving.

'Wie weet nog wanneer een minuut voor jou heel lang duurde?' Frans heeft tot nog toe niets gezegd. Nu komt hij: 'Toen wij hoorden dat opa overleden was.' Rein doet ook mee: 'Ik had in mijn vingers gezaagd en toen kwamen ze helpen van het ziekenhuis. Dat duurde ook heel lang.' Waar nood is en ernst, lijkt tijd zich op te rekken en razendsnel te pendelen tussen geest en situatie.

Ook andersom zijn er voorbeelden bekend. Iemand zegt: 'Toen ik jarig was, leek eigenlijk de hele dag maar één minuut en toen was het alweer voorbij.' Cees voegt eraan toe: 'Als je heel snel vliegt, duurt het eigenlijk ook niet zo lang, dan ben je zo op de maan.' Alom wordt er gelachen. Doorbreking van spanning. Het is tijd voor een doe-opdracht. Teken een manier waarop je tijd kunt meten.

De gekste creaties worden een halfuur later op papier ingeleverd. Van ingewikkelde tandwielkassen tot tijdmachines. Een zonnewijzer blinkt uit in eenvoud. Er wordt op allerlei manieren een verbinding tussen de zon en de klok gelegd. Twee kinderen weigeren om de tijd een meetinstrument te geven, 'want tijd is alleen maar door ons bedacht'. Hun antwoord resulteert in een abstracte tekening.

De bel gaat. Ik zeg: 'Morgen gaan we verder.' Als de tijd er is!

4. Tijd en eeuwigheid

De kinderen beginnen op deze middag van de volgende dag met het ophalen van de samenvatting van de dag ervoor. Ook de tekeningen worden weer uitgedeeld. Het gedicht komt opnieuw voorbij. Na tien minuten zitten we er weer lekker in: luisteren, vragen stellen, en antwoorden eruit laten komen. In een goed gesprek kom je met kinderen soms verder dan met volwassenen.

Als introductie voor het nieuwe gedeelte breng ik een nieuw gedicht in:

*In de klok
Draaien twee wijzers*

*Ze wijzen
Naar de tijd.*

*Ze zwaaien
En draaien
In hun hok.
Voor eeuwig
En altijd.⁵²*

We praten over het gedicht en de leerlingen formuleren wat ze ervan vinden. Daan zegt: 'We weten niet of de klok altijd draaien zal.' Cees voegt toe: 'Als hij stopt komt dat of door de

52. Uit: Frank Adam, *Waarom ik altijd nee zeg*, Amsterdam 2001. Zie: <http://www.bol.com/nl/p/waarom-ik-altijd-nee-zeg/666884503/>

batterij, of door de stroom.' Esther reageert: 'Dat denk ik niet, want gisteren hadden we gezegd dat de tijd een keer stopt.'

Als het gesprek even in een kringetje ronddraait, bedenk ik dat het tijd is voor een nieuw perspectief: 'En in de hemel?' Hier wordt even over nagedacht. Daan probeert: 'Daar zingen ze altijd.' Pieter zegt: 'En er zijn engelen.' Ik vraag: 'Is er tijd?' Daan antwoordt: 'Nee, want alles is er volmaakt en als er tijd is betekent dat dat het stopt. Dat is niet volmaakt.' Cees werpt op: 'Maar hoe kunnen we bewegen en zingen als er geen tijd is?' Niemand heeft een antwoord.

Van schrik trekken sommige kinderen zich terug uit het gesprek. Ik leg uit dat ons verstand beperkt is. Dat de eeuwigheid de tijd omvat. Dat zij geen begin en einde kent en wij dat met ons verstand niet bevatten kunnen. Als voorbeeld wordt er een bolletje wol doorgegeven. Het begin en het einde houd ik vast met twee vuisten tegen elkaar. De rest geven de kinderen aan elkaar door. Zo heeft ook de eeuwigheid geen begin en geen eind. Er heerst verwondering. Nooit eerder waren wij zo opgelopen tegen de grenzen van ons verstand.

5. Tot slot

De laatste tien minuten schrijven de kinderen kort op wat zij van deze dingen onthouden en geleerd hebben. Mooie dingen komen naar voren.

'Jongens, wat zullen we gaan zingen?'

Marc: 'Psalm 48:6.'

*Want deze God is onze God;
Hij is ons deel, ons zalig lot,
Door tijd noch eeuwigheid te scheiden:
Ter dood toe zal Hij ons geleiden.*

Waardevolle graankorrels gestrooid in de akker van het hart. Enkel door het stellen van vragen. Door luisteren en spreken. Dan treft de hemel de aarde. Dan gaat er op aarde een venster open op de hemel. Dan raakt iets van de eeuwigheid de tijd. Als het hart, wanneer het verstand haar grenzen bereikt, gelovend verlangen gaat – naar dat zingen, zonder eind.

Mijn mening over tijd: Tijd kan nu zijn. Maar ook een poos geleden. Tijd is er of er is geen tijd. Geen tijd: eigenlijk geen wereld. (Dat is voor mij zo, misschien voor u niet.)
Marion, groep 5